

AGNIESZKA MAKAREWICZ

LITURGIA JAKO ANTYCYPACJA ESCHATOLOGICZNEGO ŚWIĘTA

*„Łącząc się z aniołami w niebie,
wielbimy Ciebie na ziemi”*

Eucharystia stanowi centrum, źródło i szczyt życia chrześcijańskiego (zob. KL 10), dlatego też chrześcijanie, czyli ci, którzy umiłowali Chrystusa, chcą jak najczęściej korzystać z przywileju uczestnictwa w tej Uczcie Miłości – Wielkim Dziękczynieniu¹.

Jedni uczestniczą codziennie w Eucharystii, inni kilka razy w tygodniu, jednak najczęściej raz w tygodniu, w niedzielę, w Dzień Pański².

Z badań religijności pod kątem praktyk religijnych wynikają różne motywacje uczestnictwa wiernych w niedzielnej Eucharystii. Jedni uczestniczą we Mszy Świętej z konieczności wypełnienia obowiązku, aby uniknąć grzechu ciężkiego, inni z wewnętrznej potrzeby serca, która przynagla wierzących do dziękczynienia.

Bez względu na to, jak często wierni uczestniczą w Eucharystii, i bez względu na to, jakie są powody tego uczestnictwa, liturgia eucharystyczna zawsze będzie antycypacją eschatologicznego święta.

Udział we Mszy Świętej jest dla wierzących źródłem doświadczenia eschatologicznej komunii, choć jeszcze nie w pełni. Kościół to nie tylko wierzący, którzy pielgrzymują do niebieskiego Jeruzalem, ale to również ci, którzy cieszą się już radością życia wiecznego i mogą oglądać Boga twarzą w twarz (zob. 1 Kor 13,12). Kościół to święci, męczennicy i aniołowie (zob. Ap 5; 7,9-17), którzy trwają w nieustannej adoracji Boga i Baranka (zob. Ap 4) w Duchu Świętym.

¹ JAN PAWEŁ II, List apostolski *Mane nobiscum, Domine* [skrót: MnD], 26.

² Zob. tenże, List apostolski *Dies Domini*, 7; zob. MnD 23.

Pragnę zwrócić uwagę na treść modlitw mszalnych, dokonując analizy tekstów zawartych w *Mszale rzymskim dla diecezji polskich*³ pod kątem treści wskazujących na komunie Kościoła ziemskiego i niebiańskiego.

Chcę podjąć próbę odpowiedzi na pytania: Czy tajemnica komunii Kościoła niebieskiego i ziemskiego jest wyeksponowana w modlitwach, w tekstach liturgii mszalnej? Czy w tekstach mszału rzymskiego, podstawowej księgi liturgicznej, wyeksponowany jest jeden z zasadniczych artykułów wiary „wierzę w życie wieczne”? (KKK 1042-1050).

Eucharystia to bogactwo znaków i symboli, a także bogactwo treści w czasie akcji liturgicznej. Liturgia eucharystyczna ma charakter wielowymiarowy. Jednym z nich jest wymiar pedagogiczny, który we współczesnych czasach został zmarginalizowany, jednak właśnie ten aspekt podkreśla *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (OWMR 11, 19).

Przejdźmy zatem do tekstów liturgicznych umieszczonych w *Mszale rzymskim dla diecezji polskich* (MRP). Kolejność analizy tekstów jest wyznaczona przez układ liturgii mszalnej.

I. „SPOWIADAM SIĘ BOGU WSZECHMOGĄCEMU I WAM, BRACIA I SIOSTRY”

Na początku każdej Mszy Świętej wspólnota Kościoła uświadamia sobie swoją grzeszność i wyznaje ją w słowach aktu pokuty, pierwszej formuły: „Spowiadam się Bogu wszechmogącemu i wam, bracia i siostry, że bardzo zgrzeszyłem myślą, mową, uczynkiem i zaniechaniem [...]”⁴. Braćmi i siostrami są nie tylko ci, którzy pielgrzymują do niebieskiego Jeruzalem, ale również cały Kościół niebiański. Zatem uczestnicząc w akcie spowiedzi powszechnej na początku Eucharystii, wierni stają nie tylko przed braćmi i siostrami tu na ziemi, ale także przed braćmi i siostrami, którzy osiągnęli już pełnię szczęścia i wpatrują się w oblicze Boga. Nasz grzech, naszą słabość wyznajemy w pierwszej kolejności Bogu, a następnie naszym braciom i siostram.

II. „NIECH SIĘ ZMIŁUJE NAD NAMI BÓG WSZECHMOGĄCY I DOPROWADZI NAS DO ŻYCIA WIECZNEGO”

Każda z formuł aktu pokuty, a mamy trzy formuły, kończy się modlitwą: „Niech się zmiłuje nad nami Bóg wszechmogący i odpuściwszy nam grzechy, doprowadzi nas do życia wiecznego. Amen”⁵.

³ *Mszal rzymski dla diecezji polskich* [skrót: MRP], Poznań 1986.

⁴ MRP, s. 5*.

⁵ MRP, s. 7*.

Zatem już na początku Eucharystii w sposób lapidarny zostaje wyrażone pragnienie zjednoczenia każdego wiernego z Bogiem, pragnienie pełnej jedności Kościoła ziemskiego z Kościołem niebieskim, pełnej komunii z Chrystusem i w Chrystusie. Główną przeszkodą na drodze do komunii jest grzech. Jednak Bóg jest większy od grzechu, od naszej słabości (por. 1 J 3,20), dlatego też istnieje realna możliwość komunii – życia wiecznego.

Kościół, choć jest święty dzięki włączeniu w Chrystusa, niestrudzenie czyni pokutę: „zawsze przyznaje się przed Bogiem i przed ludźmi do grzesznych swoich dzieci” (TMA 33). Mówi o tym Konstytucja *Lumen gentium*: „Kościół obejmujący w łonie swoim grzeszników, święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, podejmuje ustawicznie pokutę i odnowienie swoje” (nr 8).

III. „CHWAŁA NA WYSOKOŚCI BOGU, A NA ZIEMI POKÓJ LUDZIOM DOBREJ WOLI”

Kolejnym momentem w czasie liturgii eucharystycznej jest śpiew *Chwała na wysokości Bogu, a na ziemi pokój ludziom dobrej woli*⁶. Hymn ten wyraża łączność nieba z ziemią. Nasza dobra relacja z Bogiem, Jego uwielbienie, oddanie Mu należnej chwały, jest warunkiem pokoju na ziemi, pokoju w ludzkich sercach.

Jezus w Kazaniu na górze uznawał za szczęśliwych tych, którzy wprowadzają pokój, i dał obietnicę, że będą oni nazwani synami Bożymi (zob. Mt 5,9). Natomiast św. Paweł napisał w Liście do Efezjan, że Chrystus jest naszym pokojem (zob. Ef 2,14). Rzeczywiście Jezus jest pokojem, jest również naszym pojednaniem. To On zburzył wrogość, jaka powstała po grzechu człowieka, i pojednał z Ojcem wszystkich ludzi przez śmierć na krzyżu. Doświadczenie, z którego rodzi się wewnętrzne przekonanie, że pokój przychodzi wraz miłością⁷, jest dla wierzących źródłem wiary w Boga i Jego plan. Wiara i miłość do Boga dopuszcza zarówno radość, jak i stany smutku w ludzkim sercu. Oba te doświadczenia: radości i smutku, możemy przeżywać w głębokim pokoju, którego dawcą jest Bóg (zob. J 14,27).

IV. „W GÓRĘ SERCA – WZNASIMY JE DO PANA”

W czasie Mszy Świętej kapłan rozpoczyna modlitwę eucharystyczną wezwaniem: „W górę serca”, a wierni odpowiadają „wznosimy je do Pana”⁸.

⁶ MRP, s. 11*.

⁷ BENEDYKT XVI, Homilia z Mszy pasterskiej (Bazylika watykańska, 25 XII 2008), za: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2008/documents/hf_ben-xvi_hom_20081224_christmas_pl.html (2009).

⁸ MRP, s. 17*.

Wzniesienie serca do Pana to skierowanie całej naszej osoby, całego naszego człowieczeństwa, naszej uwagi ku Temu, który nas stworzył, odkupił i nieustannie uświęca. To wznesienie serca ku Bogu jest jakby połączeniem nieba z ziemią, tego, co boskie, z tym, co ludzkie. Bóg w osobie Jezusa Chrystusa uniżył się, dlatego też wierzący mogą wznosić serca do Pana. Serce jest przestrzenią spotkania Boga z człowiekiem. Termin „serce” jest stosowany w Starym Testamencie zarówno w znaczeniu literalnym, jak i przerośnym. Hebrajskie *leb*, greckie *kardia* oznacza organ cielesny człowieka, będący siedliskiem mocy i życia fizycznego (Ps 38,11; Iz 1,5). Jednak najczęściej słowo „serce” używane jest w znaczeniu przerośnym i ma wówczas sens teologiczny⁹. *Leb* wyraża centrum życia duchowego i najgłębsze wnętrze człowieka. Serce jest siedliskiem uczuć, myśli i woli. Również w liturgii mówi się o sercu w znaczeniu przerośnym. Wezwanie kapłana: „w górę serca” jest imperatywem do dziękczynienia, do włączenia się w wielkie dziękczynienie nieba, jest również zaproszeniem do podporządkowania całego swojego życia Bogu.

V. „ZJEDNOCZENI Z CAŁYM KOŚCIOŁEM” – ANTYCYPACJA KOMUNII ESCHATOLOGICZNEJ

W I Modlitwie eucharystycznej, czyli w Kanonie rzymskim¹⁰, również podkreśla się misterium komunii Kościoła ziemskiego i niebieskiego. Kapłan, wypowiadając słowa: „Zjednoczeni z całym Kościołem [...], uroczycie obchodzimy (święty dzień, pierwszy dzień tygodnia)”¹¹, wzmacnia nadzieję na wieczną komunię Kościoła pielgrzymującego z Kościołem niebiańskim, z aniołami, ze świętymi, pośród których pierwsza jest Maryja.

Właściwie przeżywana Eucharystia prowadzi do zjednoczenia z Bogiem. Przez zasługi i modlitwy świętych Bóg otacza Kościół ziemski swoją przemożną opieką¹². Uroczycie możemy świętować jedynie z całym Kościołem.

VI. „NIECH TWÓJ ŚWIĘTY ANIOŁ ZANIESIE TĘ OFIARĘ NA OŁTARZ W NIEBIE”

Po przeistoczeniu i odśpiewaniu lub recytacji jednej z czterech aklamacji kapłan, kontynuując I Modlitwę eucharystyczną, wypowiada następujące słowa:

⁹ J. KUDASIEWICZ, *Poznanie Boga Ojca*, Kielce 2000, s. 314-324.

¹⁰ MRP, s. 303*-311*.

¹¹ MRP, s. 304*. Oczywiście jedność Kościoła jest podkreślana we wszystkich Modlitwach eucharystycznych, jednak choć I Modlitwa eucharystyczna to Kanon rzymski, czyli jeśli tak można powiedzieć, najwłaściwsza modlitwa dla Kościoła rzymskokatolickiego, to przecież rzadko się ją wykorzystuje w praktyce kościelnej.

¹² MRP, s. 304*.

„Pokornie Cię błagamy, wszechmogący Boże, niech twój święty Anioł zanieś tę Ofiarę na ołtarz w niebie, przed oblicze boskiego majestatu Twego, abyśmy przyjmując z tego ołtarza Najświętsze Ciało i Krew Twojego Syna, otrzymali obfite błogosławieństwo i łaskę”¹³.

W sprawowanie Pamiątki Chrystusa na ziemi włączony jest również Kościół niebiański. Kapłan prosi Boga, aby ofiara została zanieśiona przez anioła przed oblicze boskiego majestatu. W niebie ta ofiara Chrystusa trwa, na ziemi Kościół powtarza pamiątkę tej ofiary (*anamnesis*)¹⁴. Kościół ziemski pielgrzymuje w czasie, jednak w momencie powtarzania (uobecniania mocą Ducha Świętego) ofiary Chrystusa zostaje jakby wyjęty z czasu i wprowadzony w przestrzeń, w której znajduje się Kościół niebiański – poza czasem, w wieczne teraz.

Zatem treść I Modlitwy eucharystycznej nawiązuje do skutku świadomego i duchowego uczestnictwa w Eucharystii – jest nią tajemnica wymiany, w której nie tylko Bóg zstępuje, ucieleśnia się, ale również człowiek wstępuje do Boga, przed Jego oblicze, i zostaje przeobstwowiony. To, co było doświadczeniem Chrystusa, w czasie Eucharystii staje się udziałem całego Kościoła – to, co duchowe, ucieleśnia się, to, co nieograniczone, przyjmuje granice – i odwrotnie: to, co materialne, zostaje przeobstwowione, to, co ograniczone, doświadcza przedsmaku przekraczania granic, czyli nieskończoności.

VII. „OTO WIELKA TAJEMNICA WIARY”

Dlatego w każdej z czterech aklamacji po przeistoczeniu pojawia się określenie „tajemnica wiary”¹⁵. Ta przedziwna wymiana, ofiara Chrystusa, która w niebie ustawicznie trwa przed Bogiem, a na ziemi jest powtarzana, staje się rzeczywiście „wielką tajemnicą naszej wiary”. Tajemnica ta ukierunkowana jest eschatologicznie. Jan Paweł II w Encyklice *Ecclesia de Eucharistia* napisał, że „Eucharystia jest bramą nieba, która otwiera się na ziemi. Jest promieniem chwały niebieskiego Jeruzalem, który przenika cienie naszej historii i rzuca światło na drogi naszego życia”¹⁶. Natomiast w Liście apostołskim *Mane nobiscum, Domine* Papież podkreślił, że tajemnicę tę trzeba przede wszystkim dobrze celebrować. Może w tym pomóc katecheza mistagogiczna, która pozwala odkryć znaczenie gestów i słów liturgii, pomagając wiernym przejść od znaków do tajemnicy i włączyć w nią całe swe życie (MnD 17).

W czasie Eucharystii wierni zostają wyniesieni do nieba, do Boga: „dlatego stajemy przed Tobą i zjednoczeni z całym Kościołem [...]”¹⁷. Stając przed Bo-

¹³ MRP, s. 310*.

¹⁴ B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. 4: *Eucharystia*, Poznań 1992, s. 12-15.

¹⁵ MRP, s. 309*-310*.

¹⁶ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, 19-20.

¹⁷ MRP, s. 313*.

giem, stoją z aniołami i świętymi, jednocześnie stojąc z braćmi i siostrami Kościoła pielgrzymującego.

Zatem Kościół ziemski w liturgii doświadcza przedsmaku komunii spotkania z Kościołem niebiańskim, w pewnym sensie jest to antycypacja doświadczenia pełni. Z jednej strony możemy mówić o zstąpieniu Boga do nas, z drugiej – o wyniesieniu nas do nieba. Albo inaczej: z jednej strony możemy mówić o *katabasis*, czyli uświęceniu, i o *anabasis*, czyli uwielbieniu (KL 7). Bóg odbiera uwielbienie od Kościoła, a odbierając uwielbienie, uświęca Kościół.

VIII. „ZGROMADŹ W DOSKONAŁEJ JEDNOŚCI LUDZI Z KAŻDEGO PLEMENIA I JĘZYKA” – ESCHATOLOGICZNE PRAGNIENIE

Liturgia nieba jest wzorem dla liturgii ziemskiej. Jej zasadniczym celem jest uwielbienie Boga i Baranka w Duchu Świętym. Dlatego też w modlitwach eucharystycznych pojawia się skierowana do Boga prośba o łaskę życia wiecznego, o dar doskonałej komunii z Bogiem, aniołami i świętymi. To pragnienie dobrze ukazuje Modlitwa eucharystyczna o tajemnicy pojednania: „Ty, który nas zebrałeś wokół swojego stołu, zgromadź w doskonałej jedności ludzi z każdego plemienia i z każdego języka, razem z Dziewicą Maryją, z Apostołami i wszystkimi Świętymi na ucztę w niebie, gdzie będziemy się radować pełnią pokoju na wieki”¹⁸.

W liturgii doświadczamy wewnętrznego napięcia pomiędzy „już” a „jeszcze nie”, dlatego też mamy głęboką nadzieję, że „łącząc się z aniołami śpiewającymi”¹⁹ chwałę Boga, hymn uwielbienia, również po zakończeniu naszego pielgrzymowania na ziemi włączymy się w pełni i na wieki w hymn uwielbienia wyśpiewywany przez cały Kościół – Mistyczne Ciało Chrystusa. Jan Paweł II w Liście apostołskim *Mane nobiscum, Domine* pisze o Eucharystii jako *epifanii* komunii. Eucharystia jest źródłem jedności Kościoła, jest także jej najlepszym przejawem (nr 21).

IX. ZAKOŃCZENIE

Podstawą do mówienia o komunii Kościoła ziemskiego i niebiańskiego jest Misterium Wcielenia i Odkupienia. Jezus Chrystus, Syn Boży, z woli Ojca za sprawą Ducha Świętego przyjął ludzkie ciało i w ten sposób je uświęcił. Zmartwychwstając i wstępując do nieba, wywyższył ludzką naturę. Tak jak w boskiej osobie Jezusa Chrystusa istnieją dwie natury: boska i ludzka, i tworzą

¹⁸ MRP, s. 351*.

¹⁹ MRP, s. 348*.

komunię, tak też Kościół ziemski i Kościół niebiański powołany jest do komunii. Każda Eucharystia jest dla całego Kościoła przedsmakiem pełnej komunii w chwale nieba.

Mysterium Wcielenia jest zapowiedzią pełnej komunii Kościoła, natomiast tajemnica Odkupienia jest zapowiedzą Kościoła świętującego, trwającego w uwielbieniu Boga i Baranka. Każdy członek Kościoła od momentu chrztu św. (OWMR 18) nosi w sobie załączki powołania do komunii eschatologicznej.

Po krótkiej analizie wybranych tekstów z *Mszalu rzymskiego dla diecezji polskich* możemy wyciągnąć następujące wnioski:

W tekstach mszalnych wielokrotnie odnajdujemy odniesienia do komunii oraz pełną nadziei zachętę do podjęcia wysiłku dążenia do niej, a jednym z zasadniczych elementów tego wysiłku jest walka z grzechem. Bóg jest Tym, który przez Jezusa w Duchu Świętym prowadzi Kościół do komunii, do życia wiecznego. W osobie Jezusa Chrystusa wierni mogą doświadczać chwały Ojca, życia wiecznego (zob. 1 J 1,1-4). Uczestnicząc w Eucharystii, Kościół ziemski doświadcza przedsmaku komunii z Kościołem niebiańskim. Słowa, które są wypowiedziane w czasie Mszy św., wprowadzają w realne i bardzo bliskie obcowanie z Bogiem, aniołami i świętymi. Eucharystia nie wprowadza nas w świat wirtualny, wyimaginowany, lecz w świat, do którego każdy wierzący został przeznaczony (zob. Flp 3,8) i którego pragnie najbardziej, w głębi serca. Teksty mszalne mają wyraźny charakter eschatologiczny, podsycają nadzieję na życie wieczne. Komunia Kościoła ziemskiego z niebiańskim jest dla nas jeszcze tajemnicą wiary, ponieważ nie jesteśmy w stanie pojąć i w pełni przyjąć darów, jakie Bóg pragnie nam ofiarować. Rzeczywistość tę najlepiej wyrażają słowa św. Pawła, które skierował do wspólnoty w Koryncie: „[...] ani oko nie widziało, ani ucho nie słyszało, ani serce człowieka nie zdołało pojąć, jak wielkie rzeczy przygotował Bóg tym, którzy Go miłują” (1 Kor 2,9).

Kościół ziemski jest Kościołem pragnienia i głębokiej nadziei. Uczestnictwo w Eucharystii jest potwierdzeniem wiary Kościoła w życie wieczne i jednocześnie antycypacją eschatologicznej komunii Kościoła ziemskiego i niebiańskiego. Myśl o pragnieniu życia wiecznego i przedsmak doświadczenia eschatologicznego święta, eschatologicznej komunii, towarzyszy członkom Kościoła ziemskiego już od początku Eucharystii i przenika wszystkie jej części.

SUMMARY

Liturgy as the Anticipation of the Eschatological Feast

The fundamental issue of the article is an attempt to answer the question whether the main article of the Church's faith: „I believe in eternal life”, is expressed in the texts of *The Roman Mass Book for Polish Dioceses*.

The author analyses the mass texts according to the eschatological key. The earthly Church is the Church of desire and deep hope. Participation in the Eucharist is the con-

firmation of the Church's belief in the eternal life and, at the same time, anticipation of the eschatological communion of the earthly and heavenly Church. The author points out that the liturgical action and the content of the mass prayers brings the earthly Church closer to the Holy Mystery, which becomes its experience during the Eucharist.

The answer to the initial question is positive. In the texts of the *Roman Mass Book* one can find numerous references to the article of faith: „I believe in eternal life”. The desire for eternal life and the foretaste of this experience accompany the members of the earthly Church from the very beginning of the Eucharist and pervades all its parts.

tłum. Agnieszka Makarewicz

Słowa kluczowe / key words:

Msza, klucz eschatologiczny

Mass, eschatological key